

Als je het goed doet, willen mensen er aan mee betalen

In gesprek met cantrix-organiste Gonny van der Maten over goede kerkmuziek

Tekst Jos Aarnoudse **Beeld** Gonny van der Maten

Bijna elke dag loop ik van mijn huis naar het VKB kantoor. Ik kom dan langs één van de drie vrijmetselarijloges in Dordrecht. De geschiedenis van de vrijmetselarij en het onderscheid tussen de drie loges in Dordrecht is al interessant genoeg om een artikel mee te vullen, maar dat is niet voor Kerkbeheer. Het gebouw van deze loge¹ kent een straatetalage, en in die etalage hangt een spreuk die mij al zolang ik er dagelijks voorbij wandel, intrigeert. In het etalageraam wordt de bebouwing van de overkant van de 19e eeuwse Singel weerspiegeld. Daarachter hangt in fraaie houten letters de spreuk: "Schoonheid is zichtbaar geworden liefde".

Ja, wat is schoonheid eigenlijk? Wanneer is iets mooi? Wat is esthetiek? Wat is kunst? Waar meet je prachtige ambachtelijkheid aan? Wat is kwaliteit? Is het een kwestie van voorkeur of smaak? Of zit er wel degelijks iets objectiefs aan? Als dat niet zo is, bepaalt de dominante smaak wat mooi is. Maar als het wel zo is, wat zijn dan bij benadering criteria voor schoonheid? 'Schoonheid als zichtbare liefde' zet ons nog weer op een ander been. De spreuk opent een deur naar een wereld van gedachten. Ook die laten we nu even voor wat het is. Maar ik moet er wel aan denken, als ik in gesprek ben met Gonny van der Maten.

De waarde van kerkmuziek

Ik ben naar haar woonplaats Wageningen getogen om met haar te praten over de waarde van kerkmuziek. Wat hebben we in de kerk over voor goede muziek? Gonny van der Maten is een bekende organiste. Zij is verbonden als organiste en cantrix aan de Oude Kerk van Soest. Ook is zij voorzitter van de Andriessen/De Klerk Stichting die dit najaar het Andriessen/De Klerk festi-

val organiseerde in orgelstad Haarlem. We praten over de waarde van professionele kerkmusici voor de kerk.

"Het begint al met de waarde van muziek op zich. Ik kan me geen godsdienstige bijeenkomst voorstellen zonder een vorm van muziek. Zelfs in de meest anti-expressieve vormen van religie, waar men allergisch is voor muziek of dans en geheel gericht op het woord, zie je dat het reciteren van heilige teksten, de Bijbel of de Koran, zelf al een soort van zingen, muziek wordt, met een ritme, intonatie, een techniek. Maar voor het overige: overal hoort muziek bij het leven, en zeker bij spiritualiteit en geloof. Het is een drager van diepe gevoelens. Zeker met muziek is ook een makkelijk gevoelsmatig effect te bereiken, maar ik bedoel vooral dat muziek existentiële lagen weet te raken die verder gaan dan een oppervlakkig effect. Volgens mij is het een soort antropologische constante: de band tussen religie en muziek. Muziek heeft een enorme lading en kracht. Als woorden te kort schieten, is er altijd nog de muziek. Dat kan gaan om vervoering, verwondering, maar ook om verbijstering en verslagenheid."

¹ Het woord 'loge' is een woord dat waarschijnlijk is afgeleid van het Engelse lodge; tegenwoordig is dat een luxe vakantieonderkomen, maar in de oude tijden werd het ook gebruikt voor 'bouwkeet'; de vrijmetselarij is voortgekomen uit gildewezen der bouwmeesters.

Stijlen van muziek

Van der Maten vervolgt: "Tegelijk ben ik me meer en meer bewust geworden van de diverse stijlen die er zijn, met de vraag: wat communiceert het? Maar goed, als je hier begint, komt de volgende vraag: hoe belangrijk is muziek en wat heb je er voor over? In de kerk hebben we het over het hoogste, of zelfs over de Hoogste. Je zou moeten gaan voor topkwaliteit. Voor God en zijn gemeente is het beste niet goed genoeg".

We komen te praten over de traditie waarin onze Protestantse Kerk staat. Die is een klein beetje Luthers, maar voor het overgrote deel geworteld in de calvinistische traditie, met een dito kerkmodel. Dus er is veel nadruk op het zelf doen van de gemeente, een zekere mate van reserve ten opzichte van al te veel expressiviteit (hoewel dat misschien ook wel meer Nederlands dan calvinistisch is), nadruk op het gesproken woord in kerkdiensten, en er is inmiddels het vrije kerk model, dat wil zeggen: de kerkgemeenschap dient zichzelf financieel te bedruipen. Dan komt al gauw ook de vraag: en hoe gaan we dat allemaal betalen, te meer in situaties waar krimp een rol speelt.

Gonny aan het woord: "Dat is een reëel punt. We tenderen steeds meer naar een vrijwilligerskerk. Maar ik droom nog steeds van plaatselijke kerken die het aandurven om liturgie vorm te geven met behulp van meer professionele

musici dan alleen de organist en/of cantor, dus ook zangers. Ik ben best te spreken over de inzet van al die vrijwillige zangers in koren en cantorijen en andere muziekgroepen, die de kerk rijk is. Maar het is toch net als met sport. Een amateurteam traint misschien twee of drie keer per week, maar als beroeps ben je dagelijks met je sport bezig. Naast talent en aanleg is het ook bij actieve muziekbeoefening zo, dat je vlieguren moet maken om kwalitatief op een hoger plan te komen. Zoveel toewijding kun je nu eenmaal niet van mensen verlangen, die het naast hun gewone leven doen. Zelfs twee keer per week oefenen met hetzelfde koor is al veel. Nu kun je zeggen: als het maar met liefde gebeurt, ik ken die redenering, maar schoonheid heeft wel degelijk met kwaliteit te maken, ook in de muziek. Ik ben wel af van het alleenrecht van alleen de klassieke kerkmuziek. Meer dan toen ik begon, snap ik dat sommige stijlen ook iets elitairs kunnen hebben, dat wil zeggen: iets communiceren voor een meer uitgelezen gezelschap dat dat op prijs stelt. Maar ook als je meer lichte muziek in de kerk wilt gebruiken om de liturgie te ondersteunen, moet je het wel goed doen. Hoezo dan opeens een bandje van mensen die wel een gitaar en een drumstok beet kunnen houden?"

Hoe word je beroepsorganist?

Ik vraag Gonny hoe ze eigenlijk in dit vakgebied terecht is gekomen. Ze vertelt: "Ik was een klein meisje en we gin-

**“Schoonheid is
zichtbaar
geworden liefde”**

gen naar de Gereformeerde Kerk van Amsterdam-West. Ik raakte helemaal in de ban van het orgel. Dat wilde ik ook kunnen. Ja, hoe gaat dat, ik zou het niet weten, maar ik begon met mijn achtste jaar te spelen en les te nemen. Het bleek dat ik het aardig kon. Dus toen ik dertien was, begon ik ook kerkdiensten te begeleiden. Ondertussen verdiende ik daar een zakcentje mee. Een ander ging kranten rondbrengen, ik speelde diensten. Het ging zo goed, en ik vond het heerlijk dat ik naar het conservatorium kon. Orgel en piano. Plus de bevoegdheid kerkmusicus. Daar zat niet een enorm roepingsgevoel achter, dat ik per se in de kerk wilde spelen. Het had ook iets pragmatisch: de kerk kent nu eenmaal een grote orgeltraditie. Als je dan je leven wijdt aan de muziek, is het volgende vraagstuk altijd: en kan ik er dan ook van leven? Uiteindelijk koos ik helemaal voor orgel. Ik studeerde af bij Albert de Klerk, volgens mij was ik zelfs zijn laatste examinandus. Maar ook wil ik noemen Jan Valkenstijn, door wie ik kennis maakte met de Rooms-katholieke kerkmuzikale traditie en Maarten Kooij die mij vooral visie op het zingen heeft bijgebracht. Ik ben twintig jaar de vaste organiste van de Remonstrantse Gemeente in Utrecht geweest (Geertekerk), daarna een kortere tijd in Heemstede, en sinds een aantal jaren nu in Soest.”

Kerkmusicus serieus nemen

“Wat ik heel belangrijk vind, is dat je als kerkmusicus werkelijk serieus wordt genomen, door predikant(en), kerkenraad en kerkrentmeesters. In de kerkorde van de Protestantse Kerk staan mooie woorden over de eigen inbreng van de kerkmusicus voor het geestelijke leven van de gemeente, maar de praktijk is het nogal eens anders, zelfs in de omgang met professionele, hoog gekwalificeerde kerkmusicus. Alsof je maar een uitvoerder bent van wat de dominee heeft bedacht, of de gemeente wil, terwijl wij natuurlijk ook veel nadenken over liturgie, viering en de rol van muziek daarin, over de aard van liederen en de muzikale ondersteuning. Natuurlijk moet het op elkaar afgestemd zijn, maar ik ben heel erg van de gelijkwaardige samenwerking. Dat gaat nu in Soest voortreffelijk, maar ik heb het ook wel anders mee gemaakt. Daarbij spelen kerkenraad, kerkrentmeesters en predikant(en) naar mijn mening een grote rol. Stralen zij uit, dat zij de vormgeving van de eredienst en liturgie prioriteit geven, en dus ook dat we daar als kerkgemeenschap het nodige voor over moeten hebben, of draait alles om prediking en pastoraat, en willen we voor de rest voor een dubbeltje op de eerste rang zitten?

Ik snap, dat het zo lijkt alsof ik een preek houd voor eigen parochie, maar daar gaat het mij niet om. Ik kom terug op de kracht van muziek. Kijk eens in de wereld om je heen. Wanneer gaan mensen uit hun dak, wat raakt hen, beschaafder of soms wat onbeschaafder: het is muziek. Als kerk moet je juist in seculariserende tijden niet bezuinigen op goede muziek. Dat is het paard achter de wagen spannen. Dat geldt voor grotere gemeenten, maar ook voor

kleinere gemeenten. Ook in vrijwillige musici kun je investeren, door ze goede faciliteiten te geven, door ze te waarderen, door ze te stimuleren. Maar geef ook professionele musici de ruimte om hun rol goed te kunnen vervullen.

Goed werkgeverschap, ruimer bemeten aanstellingen, bezinning op de kerkmuzikale praktijk: welke kant willen we op als gemeente en als kerk en wat hebben we dan nodig. Ik ben er van overtuigd dat als je dat goed doet het ook een fondsenwervende potentie heeft en mensen daaraan mee willen betalen.”

“Ik droom nog steeds van plaatselijke kerken die het aandurven om liturgie vorm te geven met behulp van meer professionele musici dan alleen de organist en/of cantor, dus ook zangers”

Leviëten in de tempel

We komen zo te praten over het heiligdom in de Bijbel, de tempel. Daar werkten de Leviëten. Zij organiseerden niet alleen maar brachten ook de lofprijzing aan de Eeuwige op een hoger plan. Het was vormgeving van liefde voor God en liefde voor het volk van God. Schoonheid als zichtbare, als hoorbare liefde. Goede muziek moeten we niet overlaten aan de concertzaal, of aan de wereld van cultuur en entertainment. De plek waar we het wezenlijke van het leven willen benaderen, de kerk, is gediend met kwaliteit op alle fronten, ook muzikaal. God, die wij dienen in en via de kerk, is het beste wat we hebben waard, ook muzikaal. Gonny en ik zijn het roerend met elkaar eens. Ik ga na het inspirerende gesprek blijmoedig naar Dordrecht terug. Wat een gedreven, maar ook nuchtere en praktische vakvrouw. Inderdaad, daarvan kunnen we er niet genoeg inzetten in de kerk. Tot eer en glorie van waar de kerk voor staat: het gaande houden van lofprijzing en aanbidding.

Bij het openingsconcert van het Andriessen/De Klerk festival, op zaterdag 16 september 2017 in de Kathedrale Basiliek St. Bavo te Haarlem klonken werken van Jurriaan Andriessen die hij componeerde ter gelegenheid van de 80e en 100e geboortedag van zijn vader Hendrik Andriessen. Haarlem Voices o.l.v. Sarah Barrett en fluitiste Joan Handels voerden ook werken uit van Hendrik Andriessen en Albert de Klerk.

Verder vond de wereldpremière plaats van het door Louis Andriessen gecomponeerde orgelwerk “De goddelijke routine” ter gelegenheid van de 125e geboortedag van zijn vader, uitgevoerd door Gonny van der Maten. Zij staat met de componist op de foto.

